

կաստանի առաջնորդ գեր. Գրիգորիս եպիսկոպոսը:

ԿՈՉՈՐԻՑ. — Ամառը վերջացաւ և կան աշնանային մառախլապատ օրերը, տաք քայլի վրայ ալ ևս ոչինչ չէ երևում: Գնաց նորնայն աստեղի երաժշտական խումբը, մարդկանց երեսի վրայ մի տեսութիւն է խաղում. գնաց երաժշտական խումբը՝ ուրեմն վերջացաւ ամառնոցի կեանքը, դարձեալ մի քանի օր և ապա բոլորովին կը դատարկուի. ամեն կողմը շարժում է երևում, սպիւրը ձգունչաւով տան կահ-կարասիքը քաղաք են տանում:

Այս տարի Կոչորում բաւական բազմութիւն կար, քայքայ մի քան շատ աչքի էր ընկնում. այդ այն է, որ բոլորովին տարբերութիւն չկար քաղաքի և ամառանոցի կեանքի մէջ, մեր քննողները բոլորովին չէ հեռանում իւր ստան. միջոցաւ, ամեն տեղ լուսով, լուսով մինչև կէս գիշերը, խի գուրը պայծառութեամբ խաղաղ գլորում է երկնակամարից, մեղմ ցիւրիւր ժպտում է ամենքին, գեղեցիկ ծաղկներն անուշութեան են բուրում, քայքայ ոչ որ չկայ, որ վայելէ այդ բնութեան հրաշալիքները, միայն մի խումբ կայ Մշտաշարժ անձնութիւնը խաղաղ ամառանոցի կեանքն և օդուտ քաղցրութիւնը գեղեցիկութիւնը, օդական մի քանի վերքտ շրջում է Կոչորի շրջակայքում, մոտակայ գիւղերը: Մեր մէջ ընկերական կեանքը զարգացած է, բոլորն էլ առանձին քաղաք, անհատական կեանք են վարում և զրա համար է, որ մեր մէջ կեանքը բոլորովին միառն է, չկայ մտքերի շփում, չկան գաղափարի ծառայողներ. դրա մասին շատ է գրուել, քայքայ ամեն բան «ճան» բարբառով անապատի է մնացել: Այս տարի ամառանոցայտի անհոգութիւնը շատ կեղտոտ էին փողոցները, մինչև անգամ պ. Գորգանեանի աղբերը մօտ առանց քիլը բռնելու չէր կարելի անցնել. փողոցները մութն են:

Այս տարի վերջնայնով հայոց եկեղեցու հին երէցութիւն ժամանակը, ընտրեցին նորը, պ. Մ. Տէն Ներկայութեանցին, որն ընդունեց. Ժողովուրդի խնդրանքով, որը պարզապէս երեք տարուայ հաշիւը, քայքայ լրագրութեան մէջ այդ մասին գրուած լուրերն մէջ մի սխալ էր ստորագր. անցեալ տարուայ եկամուտը եղել է ոչ թէ 1300

քան վարձ վր պահանջէ նա (Կոչոր), այդ նախագիծն իրագործելու համար, Նախ նա ասեց, որ ոչինչ չէ ուզում, քայքայ լրագրութեան նրանով, որ պահանջէ 20 հազար ֆրանկ: Նախ տարի համար անգործարար և սակարկութեան անեն, ուստի և իւր լուծութեամբ յայտնեց իւր համաձայնութիւնը:

— Լսեցէք, — շարունակեց Կոչոր, — ես եմ հոգացել ձեր մասին, ես եմ ցանկացել ազատել ձեզ դժուար ու անտանելի կացութիւնից: Նա այն անձն ունի, շատաց, իւր ես ձեր անունը տուի, Ալի, որքան շահաւէտ գործ է լինոյ զուր ինձնից շնորհակալ կը լինիք: Ես կարող էմ մէկ ունեւոր մարդ գտնել, ես մինչև անգամ մէկին ճանաչում եմ, որ զրա համար ձեւաք է կը համարուի, քայքայ ես ձեզ գերադասեցի. դուք ինձ աւելի էք զիւր գալիս. դուք սիրելի էք, դուք եռանդ և բնատուրութիւն ունեք: Այն, դուք շատ առաջ կը թաքտ. Չմոռանաք ինձ, լինեցէք, որ ես բոլորովին պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու: M. elle Կոչոր լին ևս քան խոսեց, քայքայ ոչ մի անուն չտուաւ. երբ Նախապետ

բուրի, այլ երեք տարուայ եկամուտն է այդքան:

Ինչպէս մեզ հաղորդում են, չորեքշաբթի, օգոստոսի 31-ին, Ներսիսեան հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութեան նիստում ի մէջ այլոց պիտի քննուի դպրոցի տեսչի և տնտեսի մէջև հրապարակով տեղի ունեցած կռիւր:

Մեզ հաղորդում են, որ մի երեսուսարդ սարուն թարգմանում է հոգաւոր Եկեղեցիի Մարկէթը: Արդէն թարգմանում է երկու գործողութիւն: Պահպանում է մտքի, դարձուածքի, ձեւի ճշգրտութեամբ: Ինչպէս մեզ հաղատարում են, թարգմանութիւնը կարելի է աշողուած համարել:

Թիֆլիսի բուր գեմնագիտներում և միւս միջնակարգ դպրոցներում աշակերտներն ընդունելութիւնը և վերաբնութեանը վերջացան և սեպտեմբերի 1-ից գրեթէ ամեն տեղ բնակարանում է դաստանութիւնը:

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՆԻՆԻՑ. — Նոր-Գարսի անցեալ համարները մինում ցորենալաւառներն մասին թղթակցութեան շարժում է ձգել ցորենալաւառների մէջ, ինչպէս լուրում է, մեր «ցորենիները» (ցորենալաւառները) մասնում եմ մի ընկերութիւն կաղմեւ և յարաբերութիւն ունենալ լուրագրի մի քանի նշանաւոր կեղտոններն հետ:

Շատ գովելի է այդ գուցէ այդպիսով մի հաստատուն գործը լինել. ապա թէ ոչ նրանց ներկայ դրութիւնը անտանելի է. մինչև Երբ մեր «ցորենիները» Բոստօնի կանտոնների շեմերը պիտի մային:

— Բոստօնի և Ն. Նախիջևանի մէջ ճանապարհը մօտ իրիւր վերտա երկայնութեան ունի, և ամեն օր այդ ճանապարհի վրայ երթեկուտ են տանեալ գիւղիկները, որոնցից իւրաքանչիւրն մէջ 16-ական հողի են նստած: Դարձումը մեծ է: Մեծ պահանջ կայ այդ ճանապարհի վրայ ձիաքաշ շինելու:

Մենք լուրով ենք, որ մեր յարգելի քաղաքագլուխն այս ձեռք այդ բանն էլ գլուխ կը հանէ: Սա սովոր է արգելքներն և խոչընդոտները շարգելով գործն առաջ տանել՝ իւր տոկոսն անաւորութեամբ:

Քանի օր է երկաթուղու գնացքներն

հաղցրեց, պառաւ օրերով վեր կացաւ և ասաց.

— ես m. elle Կոչորն եմ... Բարոնի կինը մահացանց ի վեր, ես բարոն Կանիլիւն տանեմ գտնուում իրեն տան դաստիարակչուհի: Ես եմ դաստիարակիչ mademoiselle Ֆլաւիային, այն ջահել աղջկանը, որի մասին այս րոպէս խոսում է ձեզ հետ...

Նա սեղանի վրայ դրեց մի կնքած ծրար 500 ֆրանկով, իրեն գրաւական և դուրս եկաւ. Նախապետ մենակ մընացաւ. նա պատահական մօտեցաւ Մութ գիշեր էր. քայքայ ծառերից, ուրիշ բան չէր կարելի որդիւր:

Որտեղից որտեղ, Ուրեմն սա նոյն խի բարձրահասակ շինահեր օրերով էր, որ իշխանուհու քայքայած ունէր և որը կարծես ոչինչ չէր տեսնում իւր շուրջը, կամ գուցէ որիցն էր:

Այսպէս մտածելով Նախապետ վերապա ցուցաւ բարձրացրեց, մի հալածեց ձգեց գաղով լուսաւորումը Պարզի, նրա փողոցները, աների և պալատների վրայ և կարծես իւր շուրջը գտնուածներին դառնալով, ասաց.

— Այժմ ես այլ ևս աղքատ չեմ:

ուշանում են ճանապարհի վատութեան պատճառով: Այսպէս էր և օգոստոսի 30-ին. Բաթումից եկող զբնայքը 36 րոպէս ուշացաւ: Երեւի վերջին օրերս տեղացող անձրևները բաւական վնասել են ճանապարհներն:

Հինգշաբթի, սեպտեմբերի 1-ին պալատի Սարգսեանը և Արտաշէս Գալսեփեանը գերատեսչական խմբի մասնակցութեամբ կը ներկայացնեն I Պէտ, II Հարկային պար: Անտրակտիները մի-նում պ. Արտաշէսը կը կարգադրէ: Ներկայացման վերջը պար կը լինի Սիլվերն է 9 ժամին:

Ահա քանի օր է, որ քաղաքում և շրջակայքում անձրևներ են գալիս երեկոցները. եղանակը մեղացաւ և մինչև խի ցուրտ է: Ամեն տեղ աշնան հոտ է լինում:

Վրկայի. «Նոր-Գարս»-ի անցեալ № 143-ի քրոնիկոնի բաժնում մի խոշոր սխալ է մտել անուշադրութիւնը. — ֆրանսիական «Գլուխները» Ալիք Գրիգորեանի օգտին պ. Կարապետ Բ. Յախրեանը հաւաքել է և այլն» դուրս է եկել հակառակին:

ԵՆԱՅԻՑ ԱՆԼԻՔԱՆԻՐԱՊՈՒ *

(Տարաբնութիւններ)

Թիֆլիսից Ալիք քան դրաւ օր

Վերջապէս ես մօտեցում էլ եմ հայրենի քաղաքի սահմաններին. ահա երեւոյց է իմ անմոռանելի ու պանծալի Արագածը: Ես արդէն նրա օդն էլ շնչում: Սակայն ինչ ևս առաջ ահա և այն քաղաքը, ուր ես մանկական հասակումս ուրախ գտնուեցի խողի էի անում ու շատ անգամ անգիտակցաբար ինձ ու ինձ կրկնում մեծերի խօսքերը. «Երանիք քեզ, որ պատիկ ես ու դարդ չունիս»: Ահա այնտեղ է մեր տունը, որ ձմեռային երկար գիշերները մեր ծերունի գեղացի ծառան հիւրանքներ էր օգտւում ու ես լսելով՝ ազնայն էի բաւարարուում, որ կարծես հիւրանքները մէկն էլ ես լինէի: Տես այն կողմ մեր ուսումնարանը, ուր ես անցկացրի իմ պատանեկական հասակը, երբ ես շատ անգամ ծրարներն էի կաղմում: Հայրենի տանից փրկուելու հետք պարհորդական արկածներն են թաք-

*) Տես «Նոր-Գարս» № 142:

Այժմ, դու, Պարզ, ամբողջապէս ինձ ես պատկանում...

III

Բարոն Գանիլիւն իւր դահլիճումն էր, որ միննայն ժամանակ և նրա խորհրդարանն էր: Դա շեղ կահուեան մի սենեակն էր: Երեք օր էր արդէն, որ նա շանթահարում էր այն պատմութիւնը, որ հաղորդել էր նրան m. elle Կոչոր Ֆլաւիային մասին: Ուրեմն էլ աշխատում էր m. elle Կոչոր իւր պատման տպաւորութիւնը մեղմացնել, սակայն բարոնը միշտ մնում էր ճշմարտութեան պարտքը: Հանգստացնում էր նրան Այս առաւօտ բարոնն սպասում էր Նախապետի այցելութեանը, սպասում էր այն մարդուն, որին բնաւ մինչև այժմ չէր ճանաչում և որն այսպիսով իւր սիրելի աղջկան խումբ էր: Նա զանգահարեց:

— Ժողէք, ինձ մօտ մի երեսուսարդ պիտի գայ. ներս կը հրաւիրեն: Ուրիշ հարցնողներն ասա տանը չէ, լսեցիք:

Միտնելով մօտ նստած՝ նա սկիւն մտածել, Մի օր և ինչ հիւսնի աղաւթ,

կուրու և օտար երկրներում բազմ օրոնեւելու հաշիւը, նախը, այդ ճանապարհը, ուր գիտութեան տաճար ուղեւորութեան օրը վերջին անգամ հրաժեշտ առի իմ բարեկամներին ու ընկերներին ու ինչ յոյսերով օտարութեան գիւմեցի: Եւ այսպէս՝ իմ ամբողջ անցեալը ինձ պատկերանում է որպէս մի գեղեցիկ երազ, որից յանկարծ սթաղկում եմ ու ներկայի ու ապագայի վրայ մտածում: Ինչպէս որ օտարութեան մէջ նստած ստէպ օտէպ հայրենիքն էլ մտաբերում ու համեմատութիւններ անում, այնպէս էլ արդ յանկարծ ինձ պատկերացան այն երկրները, ուր ես իմ երեսուսարդական կեանքն անցկացրի: Մինչև Ալեքսանդրապոլ հասնելու արդէն 20 օր էր, որ ես հայրենի հողն վրայ էի: Այս տողերս էլ գրելիս մի ճանապարհորդի համար շատ գոհացուցիչ ժամանակ է արդէն իմ հայրենի քաղաքումն եմ, այստեղ ամենայնիւ և որքան որ աւելի ինձ հաւաքեցի նրա մտաւոր, բարոյական և անտեսական կեանքը, այնքան ևս առաւել առաջմ իմ ասելիքս պիտի համառօտեմ: Ես մտածում եմ. մինչև այստեղ դու մի ուղեւոր էիր. ինձ ժամանակի սղութիւնը հարկադրեւած վերադառնալ մարդիկ ներդաշնակ կլինէին, իսկ ինձ քո հայրենի քաղաքի մասին անհիմն գաղափարներ տալ, ընթերցողը խառնապահանջ կը լինէր: Ուրեմն նախ հիմնաւորապէս ուսումնասիրել և ապա եղբայրութեան ներք աւան:

Ընդհանրապէս ասած՝ ես Ալեքսանդրապոլն աւելի լաւ գտայ, քան թէ սպասում էի: Նախը ապա՝ ասումս ստացածս տեղեկութիւններն՝ ես այն գաղափարն էի կաղմել, որ այս քաղաքն էլ միաների պէս օրհնօր ետ գնացած պէտք է լինի Շրջիւով փողոցներում, հասարակաց տեղերում, վերահասու ետայ, որ նոր ու գեղեցիկ տները ստուգաբան են, կրպակներն վարձը աւելի բարձրացել, քան 5 տարե ստաճ և քաղաքացիներն իրենց արտաքին երևութիւն ու ապրուստի եղանակով այն տպաւորութիւնը թողնել, իւր թէ պատերազմին լայնորոգած ճղնախաւք լիտով նրանց տնտեսական կեանքը բաւականին բարոյութեւ է: Ես ասացի, որ քաղաքացիների արտաքինը աւելի լաւ տպաւորութիւն թողնեց քան ես սպասում էի և պէտք է աւելացնել, որ երեսուսական ձեւով զգաւորաւորեց մանաւանդ օրերներն ու կանանց լինելը շատ շատացել է: Ահա հասարակ երե-

ւքաւոր, որ բնաւ ոչ մի գիւրք չունի հասարակութեան մէջ: Ասենք m. elle Կոչոր նրան ներկայացնում է մի փայլուն ազադալ ունեցող երեսուսարդ, օտակայ ընչպիսի խայտառակութիւն մինչև այժմ անաւոր տան համար:

Ֆլաւիան ամեն բանի մէջ իրեն էր մեղադրում, կամենալով պաշտպանել իւր դաստիարակչուհուն: Այս բացատրութիւնը լիտով, նա այլ ևս իւր սենեակից չէր դուրս գալիս. Բարոն չէր ուզում սրտ երեսը տեսնել: Նախ քան նրան ներելը, նա ցանկանում էր անձամբ այս ստրասիւնի գործը վերջացնել. Նրա մագերէ վերջնականապէս սպիտակեցան այս վշտի պատճառով:

— Monsieur Նախապետ — յայտնեց ծառան:

Բարոնը նստած տեղից վեր չկայաւ: Նա միայն գլուխը դարձրեց և ակնապիւն նայում էր ծառեցող Նախապետին: Նախապետ շատ խոհեմ վարուեց, որ իրեն համար նոր հազուադէպ չառաւ: Հիացած ընդհանրացրեց, նոր և տակաւին մարդը վարարը նրան տակին էին աղքատ ուսանողի և ոչ երեք

պականի նմանուող նիստ ու կացը այժմ շատ տարածուած է, իսկ թէ մեր քաղաքացու մասաւոր ու բարոյական կեանքը մերան է յեղափոխել, դրա պատասխանը կախում է աւելի հիմնաւոր հետազոտութիւնից: Նախը մեր արդի ուսումնարանական գրութեանը հայոց ուսումնարաններ արտադրելու աւելի օտճանախակ պատրաստութեամբ կեանք են մշտնում, աւելի ընդարձակ ծրագիր ունի տեղերը օր, պրոգնիստիկան, որի դասընթացը սակայն լրացւում է, ինչպէս յայտնի է գիմնադիմում:

Գալով գիւղացիներին նրանք այժմ ինձ աւելի ապահովում են երևում, քան առաջ, չնայելով որ նրանց հոգեւոր քանի գնում, աւելի ներշնչում են: Սրա պատճառն, ըստ իմ մի ժամանակաւոր ու անբնական երեւոյթ է, այդ Անաթալաք գաւառի և նրա մօտակայ հողերի հացի պոկատութիւնն է: Արտասահման գաւառը առաջ Անաթալաք գիւղացիներն այնքան ապահովում էին, որ ըստ նոյն քաղաքացու՝ «ենք» չէին անում մածուն, կաթ, հաւ և այլն քաղաք բերելու, իսկ այժմ այս 4 տարեի հացի ցրտատար լինելուց այնպէս սնանկացել են, որ իրենց համար էլ ուտելու չունենին: Ահա Ալեքսանդրապոլի գիւղացիների առժամանակ հարստանալու և աւաւաքաւքեցող աղքատանալու ամենագլխաւոր պատճառներից մէկը: Այս երկու գաւառների տնտեսական հասարակութեան խտրաւորման մի ծանրակշիւ պատճառներից մէկըն էլ այն է, որ շնորհիւ մեր նորերկրեւորների կողմից հացը հիմա մի նոր արդիւնահանութեան նիւթ է դարձել: Այս նոր արդիւնահանութեան շնորհիւ այլ ևս դժուար է սպասել, որ մեր հացը նախկին ձևին գնելին լինի, մասաւոր ուր Ղարսի օանջաղը, որ պատերազմից առաջ մեր անսպասուելի ամբարն էր, արդ մեզ էլ կարողանում իւր ժամանակին մեր պարբերական մասնում խօսուեց մեր մանապէս ու մասնագէտ գրողների կողմից այս նոր արդիւնահանութեան վնասներն և օգուտներն մասին, իսկ ինչպէս ու մասնագէտը դատելով ընդհանրաւոր տեսակետից պէտք է այն եղբայրացու լինանք գալ, որ հացի արտահանութիւնը միայն գիւղացիներին պէտք է շահուէտ լինի, իսկ քաղաքացիների անտեսական կեանքի քայքայման աւելի նըպաստող: Բայց ի հարկէ այս եղբայրացու օրերներն ու կանանց լինելը ներք մէկն էլ այն է, թէ արդեօք

իւր աշողութեամբը հարստացող արկածանքի կերպարանը: Նախապետ կանգնեց սենեակի մէջ տեղը, սպասելով բարոնի հարցին:

— Գուրք էք, monsieur... — քրթմնաց բարոնը: Յազմութիւնը նա չկարողացաւ շարունակել և մինչև անգամ վախկնում էր մի օր և է կապիտ խօսք տեսնու:

Փոքր լուծութիւնը լիտով, նա շարունակեց:

— Գիտէք, դուք մի գաղաղիլ բռն էք արել:

Նախապետ ուզում էր Ներդրութիւն լինգրել, քայքայ ծերունին շարունակում էր:

— Գարշիլի՛ արարմունք... Ոչինչ չեմ ուզում լիմանալ, խնդրեմ, մի աշխատիր բացատրելու: Եթէ մինչև անգամ աղջիկս ձեր վզով չի փախւ, թուէր, այնուամենայնիւ դուք յանցաւոր կը լինէք: Բաւականութեամբ լինալու դուք էք վարարել, անաղաղներն էլ տուն են մտնում:

Նախապետ կրկին խոնարհեցրեց գլուխը:

ՅԱՐԱ (Կը շարունակուի)

[illegible]

Типографія конторы газети Кавказъ, Гол. пр., д. Чистакова.